

Др Марта Базлер - Маџар *

ТРАНЗИЦИЈА И ПРОМЕНЕ У СТРУКТУРИ СПОЉНЕ ТРГОВИНЕ **

Увод

Са појавом низа нових држава у Централној, Источној и Југоистичној Европи, које су донедавно припадале социјалистичком блоку (СЕВ), односно биле су делови јединствених социјалистичких држава (СФРЈ, СССР), у први план избија питање њихове спољнотрговинске оријентације. Наиме, док су те државе представљале извесне делове целина, природно је да су њихове економске везе биле врло чврсте. Са распадом ранијих држава, напуштањем социјалистичког уређења и ступањем на пут транзиције са наглашеном улогом приватизације, јасно је да су се могла очекивати значајна померања међународних трговинских токова у овом делу света. Те промене се огледају, с једне стране, у битном смањењу размене између нових држава. С друге стране, оне региструју све већу оријентацију у спољној трговини на развијене земље света, пре свега, Европску унију. Природно је, стога, што се поставља питање у којоим правцима треба да се одвија трговина ових земаља, као и одређивање могућег обима размене. Наиме, реч је о потенцијалу који ове земље имају у конкуренцији са постојећим произвођачима и извозницима. Исто тако је реч и о њиховом потенцијалном тржишту, на које се могу оријентисати постојећи извозници.

---

* Економски факултет, Београд

** У раду су представљени резултати истраживања из пројекта Economic Reintegration of Former Yugoslav Lands (Towards Economic Integration of the Balkans). Финансијску подршку је добио у оквиру истраживачког програма Central European University - Research Support Sheme. (Br. ug. 384/94.).

Утврђивању потенцијалног обима и правца међународне размене земаља бивше СФРЈ је посвећен овај део рада. Полази се од претпоставке да је ниво њихове међусобне размене био виши од економски рационалног, који би се формирао у условима тржишног привређивања. Како је у питању била земља са самоуправним социјалистичким моделом привређивања, неконвертибилном валутом и плански изграђеном комплементарном структуром привреда својих саставних делова (република), ова претпоставка се чини реалистичном. Она је, уосталом, потврђена и у анализама размене између земаља СЕВ, односно некадашњег СССР,¹ које иако различите по степену развијености тржишта од бившег СФРЈ, имају сличне карактеристике нерационалности понашања привредних субјеката који вуче корене из социјалистичког миљеа. У циљу оцењивања економски пожељних правца и обима међусобне размјене БЈР, као и трговине са најважнијим спољнотрговинским партнерима у Европској унији, примењује се гравитациони модел.

1. Методолошки уприлаз

У економску анализу међународне трговине је употребу модела гравитације увео Н. Linnemann (1966). Он је пошао од трију одредница билатералних трговинских токова. То су: тражња земље увознице, понуда земље извознице и трошкови трансакција. При том се модел односи на укупну трговину земаља и може се оценити на бази cross-section анализе, тј. података из једне године.²

Објашњавајући трговинске токове из земље i у земљу j , при чему у моделу фигуришу фактори понуде у земљи i , а фактори тражње у земљи j , као и разни олакшавајући или ограничавајући фактори, гравитациони модел је следећег облика:

$$X_{ij} = \alpha Y_i^{\beta_1} N_i^{\beta_2} Y_j^{\beta_3} N_j^{\beta_4} D_{ij}^{\beta_5} A_{ij}^{\beta_6} \prod_k P_{ijk}^{\gamma_k}$$

У горњем моделу X_{ij} представља вредност трговине која се из земље i упућује у земљу j ,

$$\begin{array}{ll} Y_i, Y_j & \text{агрегатни ГДП земаља } i \text{ и } j, \\ N_i, N_j & \text{укупно становништво земаља } i \text{ и } j, \\ D_{ij} & \text{раздаљину између земаља } i \text{ и } j, \end{array}$$

¹ Видети опсежна емпиријска истраживања у L. A. Winters, Z. Kun Wang (1994) и В. Kaminski, Z. K. Wang, L. A. Winters (1995).

² Овде ће се представити и применити на примену БЈР модел који су тестирали L. A. Winters и Z. K. Wang (1994).

- A_{ij} dummy варијаблу за представљање заједничке границе земаља i и j ,
- P_{ijk} dummy варијаблу за постојање преференцијалних аранжмана, тј. чињенцу да земље i и j припадају истој економској групацији.

Полази се од става да потенцијални извоз земље (i) зависи од националног дохотка и од степена отворености привреда. Док је национални производ представљен укупном бруто домаћом производњом (ГДП), степен отворености привреде који је у негативној корелираности са укупним становништвом представљен је том промјенљивом. Будући да од броја становника зависи и степен у којем једна привреда може задовољити сопствене потребе, ова варијабла има, по правилу, значајан негативан утицај на степен отворености. Ако се имају у виду економије обима, као и позитивна корелациона веза између броја становника, географске величине и расположивости природних ресурса, истакнути утицај изгледа реалистичним.

Што се утицаја варијабли на страни увоз тиче (у земљи j), са већим ГДП-ом тражња за увозом је већа, док је у обрнутој пропорцији са становништвом j -те земље. Већи број становника означава већу самодовољност, тј. мањи увоз.

Преостала варијабле у моделу описују постојање природних и вештачких ограничења. Најважнија природна ограничења су трошкови транспорта и трансакциони трошкови. Није реч само о стварним транспортним трошковима и времену потребном да се транспорт изврши, већ и о низу информација о условима пословања у конкретним земљама. Тиме се долази до потребних података о пословним могућностима, познавања правних прописа, институција, обичаја, језика партнера и веће сличности у начину живота и у укусима потрошача. Сви ови фактори су на неки начин садржани у варијабли дистанце. Уз то, уведена је и dummy варијабла као додатна мера близине двеју држава, која у случају постојања заједничке границе између њих поприма ненулту вредност, рефлектујући утицај немерљивих сличности држава које деле заједничку границу.

Вештачка ограничења у размени су представљена трговинском политиком земаља. Реч је, пре свега, о царинским и ванцаринским ограничењима, које, међутим, није лако ни статистички пратити у међународним оквирима, нити укључити у једначине. Битно питање у том контексту представља укључење мере у којој разне баријере утичу на трговинске токове. Полазећи од значаја преференцијалних споразума, моделом је обухваћен низ dummy

варијабли, у циљу испољавања утицаја регионалних интеграција у cross-section анализи билатералних токова.

2. *Емпиријска анализа трговинских шокова европских земаља*

Досадашња истраживања трговинских односа источноевропских земаља на основу модела гравитације доводе до јединственог закључка да би у нормални тржишним условима било нужно смањити обим њихове међусобне размене. С обзиром на то да је трговина између њих у централно-планским условима била прекомерна, произлази да ће географска структура трговине за време и после транзиције претрпети битне измене. Смањиће се међусобне испоруке, док ће се снажно повећати трговински токови према развијеним, пре свега, европским земљама.

У опсежној емпиријској анализи изведеној на узорку од 91 земље, S. Collins и D. Rodrik (1991) оцењујући регресиону једначину степена отворености привреде (извоз/ГНП) као функцију ГНП, $\log(\text{ГНП})$, $\log(\text{становништва})$ и низа dummy варијабли, долазе до параметара које ће служити у предвиђањима обима трговине европских земаља у транзицији. Генерални закључак те студије јесте, да је у сопственим оквирима и земаља Централне Европе и бившег СССР нужно смањити трговинске везе. Насупрот томе, треба интензивирати односе на земљама Западне Европе, OECD, итд.

О. Narylyshyn и Pritchett користећи модел гравитације за оцену структуре трговине земаља у транзицији Источне Европе такође долазе до закључка о потреби смањења међусобне трговине и великих помјерања према Западној Европи. С друге стране, у односима са Северном Америком предвиђају извесна смањења учешћа трговине.

D. Rosati (1992) цит. према В. Kaminsky et al. (1995) у анализи примене гравитационог модела полази од узорка 17 западноевропских земаља, користећи билатералне трговинске токове за оцењивање параметра модела. На основу тога добијене потенцијалне, тј. хипотетичке токове, затим упоређује са стварним, који су регистровани у источноевропским земљама. Уз претпоставку да би увођење тржишног система у тим земљама довело до крупних промена које би трговинске структуре усмериле према западним земљама, долази до следећег закључка: Трговинске везе између земаља источног блока су биле изнад моделом предвиђених вредности, при чему су у том погледу предњачиле СССР, Чехословачка и Бугарска.

Примјењујући параметре овде презентираниог модела, L. A. Winters и Z. K. Wang оцењују потенцијалне трговинске токове источноевропских земаља: Бугарске, Чехословачке, Источне Немачке, Мађарске, Пољске и Румуније. У циљу добијања што поузданијих оцена, у cross-section анализу је укључен велики број земаља, 76, од којих 19 индустријских. Да би се избегли ефекти тренутних неравнотежа и шокова, коришћени су трогодишњи процеси података 1984-1986, који покривају 80% светске трговине у посматраном периоду. Социјалистичке земе и земље извознице нафте нису укључене у посматрани узрок, пошто је циљ примене модела оцена трговинских токова у тржишним привредама. Коришћени су подаци о трговини изражени у милионима US долара, ГДП земаља такође у милионима долара, становништво у милионима, а дистанце у миљама, тј. у научким миљама. Све dummy варијабле узимају вредност 2, уколико земље деле заједничку границу, или припадају истој економској групацији или 1 ако нису присутне ове погодности. Поред економских интеграција (EEZ, EFTA, ECOWAS, SADC, SACM, AG, LAIA и ASEAN) укључене су и варијабле које се односе на преференцијални третман ранијих колонија (Британије и Француске), као и преференцијални третман неких земаља у развоју од стране EEZ, и на постојање општер система преференција (ГСП) развијених земаља. Укључењем ових промјенљивих у регресиону једначину, долази се до оцене параметара следеће једначине методом најмањих квадрата:

$$\ln X_{ij} = \alpha + \beta_1 \ln Y_i + \beta_2 \ln N_i + \beta_3 \ln Y_j + \beta_4 \ln N_j + \beta_5 \ln D_{ij} + \beta_6 \ln A_{ij} + \sum_k \gamma_k \ln P_{ijk} + u_{ij}$$

Полазећи од претпоставке да модел добро објашњава детерминантне структуре размене у тржишним условима, Winters и Wang су применили параметре за оцену потенцијалне трговине источноевропских земаља у 1985. години. Сматрајући да се основне детерминантне структуре трговинских токова нису битно промениле у односу, на период на који се односе променљиве, аутори дају економско-политичке препоруке за скору будућност.

Из анализе произлази да су у целини гледано ове државе међусобно биле више повезане од економски рационалног степена, с обзиром на то да је однос стварног и потенцијалног извоза и увоза био око 1,7. Извоз у земље ЕЕЗ, ЕФТА, као и у све укључене земље (76), био је 5, 3,8 и 4,4 пута мањи од економски пожељног (L. S. Winter, Z. K. Wang (1994), стр. 20-5). Слични су односи утврђени и у сфери увоза. Постоје, при том, битне разлике по земљама. Као што је већ речено, Бугарска (3,7), Чехословачка (1,17) и Источна Немачка (2,8) су у остале источне земље укључене у анализу више извозиле од моделских вредности;

Мађарска и Румунија су се налазиле у некој врсти равнотеже, док је Пољска остварила само 65% потенцијалног извоза. На увозној страни код Бугарске је утврђен однос од 3,8, Чехословачке 1,9, Источне Немачке 2,9, Румуније 81%, Пољске 66% потенцијалног увоза, а Мађарске поново равнотежна ситуација.

У једном новијем раду, аутори Z. K. Wang и L. A. Winters заједно са В. Kaminsky (1995), а користећи оцене параметара изложеног регресионог модела, проширили су своју анализу обухватајући поново земље Централне и Источне Европе, затим републике СССР и Кину. Резултати оцене потенцијалне трговине ових економија у транзицији показују следеће: (i) земље Централне и Источне Европе су имале нешто повећани обим међусобне трговине, тј. изнад нормалног нивоа, док су у размени са западним земљама биле знатно испод потенцијалног нивоа; (2) републике бившег СССР су међусобно остваривале прекомерне обиме трговине, док су изразито биле испод потенцијалног нивоа у односима са осталим земљама; (3) Кина је са земљама у развоју имала превисоке нивое размене, а прениске са осталим земљама свега.

Групишући бивше совјетске републике у четири географске целине, аутори студије закључују да су међурејублички трговински токови били у свим случајевима изузетно јаки: у балтичким републикама је однос стварне и потенцијалне трговине био 5,5, у европским републикама 6,7, у кавказким 7,7, а у централноазијским чак 9. Појединачна анализа бивших република, која садржи квантификацију будуће структурне трговине детерминисане тржишним критеријима и близином, говори о нужности повећања извоза у западноевропским земљама и смањења (за 2,5 до 4,8 пута) извоза у остале бивше републике. Произлази да без обзира на то што је огроман пад трговинских веза у великој мери проузрокован нерешеним проблемима плаћања после распада Совјетског Савеза, јасан је закључак анализе да је успостављање претходног нивоа размене у колизији са транзиционим процесима. Потреба преоријентације ранијих трговинских токова указује на значај који може припасти економијама у транзицији, како у извозу тако и у увозу.

3. Емпиријска анализа размене на тржиштима бивше СФРЈ

У оцени потенцијалних трговинских токова примењује се модел и, према томе, параметри које су оценили L. A. Winters и Z. K. Wang (1994). При том се користе следећи подаци:

За међурејубличке трговинске везе - подаци о испорукама и набавкама привредних организација. Они су, прво, претворени по текућим курсевима у доларске износе по годинама за које се

располаже потребним подацима (1983 и 1987), а, затим, упросечени да би се избегле годишње осцилације. Међурејубличка размена је изражена у милионима US долара.

За извозно-увозне токове БЈР користе се објављени подаци из одговарајућих (рејубличких) статистичких годишњака, при чему су претворени такође по текућим курсевима у доларске износе. На основу података за 1984, 1985. и 1986. годину су, затим, добијени просечни извозни и увозни токови БЈР.

Агрегатни подаци о бруто друштвеном производу (ГДП) постоје за изучавани период само за СФРЈ. Из међународних извора (World Development Report, одговарајућа годишта) добивене су укупне вредности ГДП у милионима US долара, а затим су дезагрегирани по БЈР користећи њихова учешћа у друштвеном производу. Тако добијене вредности променљиве су исказане у милионима америчких долара.

Становништво је изражено у милионима; подаци представљају трогодишње просеке и узети су из статистичких публикација СФРЈ. Дистанца је изражена у миљама и мери раздаљине на путевима између главних привредних центара двеју рејублика или држава.

Што се *dummy* варијабли тиче, коришћене су две променљиве: (i) прва изражава припадност истој интеграционој групи; (ii) а друга обележава постојање заједничке границе између БЈР. Како је реч о припадности БЈР заједничкој држави, укључење ових варијабли представља основни предуслов за извођење ове анализе. Наиме, варијабла припадности истој интеграционој скупуини још увек није у стању да у довољној мери опише чињеницу да су у питању били делови исте државе, са истим правним и привредним системом, прописима пословања, заједничком валутом, одсуством царинских и других баријера у размени, итд. Да би се боље изразила лакоћа и једноставност успостављања размене, укључена је и променљива која мери ефекте постојања заједничке границе између БЈР. На тај начин је омогућено да до изражаја дођу и ефекти које варијабла дистанце објашњава у међународним размјерама, а то су и добро познавање услова пословања, укуса, ефекти заједничког или сличних језика, неписана правила понашања у свету социјалистичког *business*-а, итд.

Са тим на уму, а не испуштајући из вида чињеницу да је гравитациони модел, с обзиром на логаритамски изражене променљиве, врло осетљив на коришћење емпиријске променљиве, пришио се његовој примени. У опширној анализи Wintersa и Wanga (1994), представљени су резултати оцењивања предложеног модела у пет варијанти (узорака) посматраних земаља: свих 76 земаља, 19 индустријских земаља, 57 ЗУР, увоз индустријских зе-

маља из ЗУР, и за увоз ЗУР из индустријских земаља; то је рађено са циљем да се елиминишу специфичности развоја разних групација земаља. Тестирање је показало да се међусобна размена на јужнословенском простору као и размена са најзначајнијим појединачним спољнотрговинским партнерима, Немачком и Италијом, може најбоље објаснити коришћењем параметара другог узрока. Ако се има у виду одређени степен развијености и разуђености привредне структуре БЈР, као и сличности разменом обухваћених производа и услуга, њихове трговинске везе са развијеним земљама Европе, овакви резултати су у складу са очекивањима.

Основни циљ емпиријске анализе јесте утврђивање потенцијалних трговинских токова између БЈР. Због тога се истраживања, у овој фази, односе на те односе. Због тешкоћа у прикупљању података о размени са осталим земљама, као и обимности статистичких послова везаних за потребне податке о свим земљама партнерима (ГДП, становништво, а посебно дистанце), шире квантификације на основу модела гравитације су предвиђене у следећој фази истраживања. Но, и поред тога су овом анализом обухваћени најзначајнији спољнотрговински партнери бивше СФРЈ и већине БЈР средином 80-их година, а то су СР Немачка и Италија. Овакав избор земаља је усклађен и са основним циљевима ове студије, тј. анализом могућности економске реинтеграције земаља на простору претходне Југославије.

Резултати квантификација потенцијалних обима и праваца трговине БЈР изложени су у следећој табели. Генерални закључак, који одмах пада у очи, јесте да ће се у овим привредама у постраницационом периоду нужно десити битне измене у обиму и значају битних праваца трговинских токова. Као прво, треба повећати размену са земљама Западне Европе. Из оцена потенцијалног извоза у те земље произлази да би економски рационалан обим извоза БЈР у Немачку и Италију требало да буде 13,3, односно 10,6 пута већи од нивоа оствареног у 80-им годинама. Слично томе би увоз из тих земаља, најзначајнијих партнера из ЕУ, требало повећати за 10,6, односно 12,1 пута.

Друго, тзв. међурегионалну трговину треба значајно смањити у постраницационом периоду и када ће тржишне снаге терминисати примарно трговинске односе. Наиме, подаци о мањим оцењеним вредностима трговине у поређењу са стварним говоре о томе да је знатан део размене, која се одвијала у заштићеном привредном простору, био неефикасан и да не би опстао у тржишним условима. Док стварни међурегионални извоз БЈР износи у посматраном периоду 26.010 милиона америчких долара, потенцијални је 2,53 пута мањи, и износи 10,264. И на страни увоза се запажају нерационалности сличних размера. Потенцијални

Извоз бивших југословенских република у мил. USD
- средина 80-тих година -

	Primalac									
	BiH	Crna Gora	Hrvatska	Makedonija	Slovenija	Srbija	Ostale republike bivše SFRJ 4)	Italija	Nemačka	
Davalac										
BiH										
1) -		176	1103	205	572	1577	3633	100	104	
2) -		70	438	124	222	835	1688	815	1020	
3) -		2.5	2.5	1.7	2.6	1.9	2.2	8.2	9.8	
Crna Gora										
1) -	118	-	75	55	48	364	660	22	4	
2) -	61	-	61	35	33	130	321	521	173	
3) -	1.9	-	1.2	1.6	1.4	2.8	2.1	23.7	43.3	
Hrvatska										
1) -	1482	231	-	357	2070	2435	6575	282	175	
2) -	491	78	-	195	644	1164	2572	1534	1905	
3) -	3	2.9	-	1.8	3.2	2.1	2.6	5.4	10.9	
Makedonija										
1) -	194	87	344	-	273	1004	1902	40	41	
2) -	116	38	162	-	88	350	753	458	453	
3) -	1.7	2.3	2.1	-	3.1	2.9	2.5	11.5	11	
Slovenija										
1) -	877	135	2578	326	-	2332	6248	292	1	
2) -	253	43	654	107	-	581	1639	2512	1197	
3) -	3.1	3.9	3.9	3	-	4	3.8	8.6	1196.9	
Srbija										
1) -	1760	598	2168	1023	1443	-	6992	234	252	
2) -	935	166	1163	420	603	-	3285	2023	2529	
3) -	1.9	3.6	1.9	2.4	2.4	2.1	2.1	8.6	10	
Italija										
1) -	98	34	300	46	266	260	1004	-	-	
2) -	1354	989	2274	816	3664	3002	12099	-	-	
3) -	13.8	29.1	7.6	18	13.8	11.5	12.1	-	-	
Nemačka										
1) -	234	36	345	73	1	452	1141	-	-	
2) -	1838	357	3063	874	1893	4069	12094	-	-	
3) -	7.9	9.9	8.9	12	1893	9	10.6	-	-	

1) стварни извоз

2) потенцијални извоз

3) Однос стварног и потенцијалног извоза изузев Италије и Њемачке, гдје је однос потенцијалног и стварног извоза

4) Код Италије и Њемачке извоз у бившу СФРЈ

увоз је за 2,57 мањи од стварног. Појединачна анализа република пружа основу за детаљна разматрања, с једне стране. С друге стране, даје елементе за оцену присутности на јединственом југо-словенском тржишту појединих БЈР, с обзиром на околност да у том погледу постоје значајне разлике.

Узимајући, најпре, Босну и Херцеговину у разматрање, следи да је стварни обим извоза у остале БЈР био 2,2 пута изнад оног који би се формирао у тржишној привреди. Однос стварног и потенцијалног је нешто испод 2 у извозу за Македонију и Србију, док је код осталих око 2,5. Сличан количник укупног извоза се региструје и у Црној Гори, с тим што се потенцијални извоз знатно мање разликује од старног у размени са Словенијом (1,4) и Хрватском (1,2). Близина тржишта и извесна комплементарност структура су условили већу разлику у односима са Србијом и Босном и Херцеговином. Међутим, то што је упркос томе што модел гравитације укључује дистанцу потенцијални извоз мали, говори о преиспитивању даљег интензивног усмеравања размене на та тржишта. За Македонију је добивен нешто већи количник односа укупних агрегата (2,5), при чему је стварни извоз највише одступао од потенцијалног у односима са Словенијом (3,1) и Србијом (2,9), тј. код значајних партнера.

Од мањих или мање развијених привреда, које су по дефиницији упућене на интензивнију размену, разликују се веће и развијеније привреде, које опет, из других разлога, имају интензивнију размену (интраиндустријска размена). У Србији је стварни извоз 2,1 пута био већи од потенцијалног (слично Црној Гори и Босни и Херцеговини). Испод просечне односе је остваривала у размени са Босном и Херцеговином и Хрватском; 2,4 пута је више извозила од тржиштем верификованог у Словенију и Македонију, а чак 3,6 више у Црну Гору. Док је на агрегатном нивоу Хрватска бележила количник од 2,6, знатно је више извозила од потенцијалног обима у Словенији (3,2) и Босну и Херцеговину (3); у по вредности размене најзначајнију републику (Србију) ова разлика износио око 2.

Налазећи се међу највећим извозницима - поред Србије и Хрватске - Словенија бележи најизразитије одступање стварног од потенцијалног извоза у друге републике (3,8). При том, ниже коефицијенте је остварила у размени са оним републикама са којима је имала мањи трговински промет. Насупрот томе, на тржиштима два најзначајнија партнера је пласирала 3,9 (Хрватска), односно 4 пута (Србија) већи обим извоза од потенцијалног.

Као и бивша СФРЈ у целини, и њени конститутивни делови су бележили знатно мањи обим размене од потенцијалног у земље Западне Европе. Однос потенцијалног и стварног извоза у

Немачку и Италију поприма различите вредности: у Босни и Херцеговини је 9,8 и 8,2, у Македонији 11 и 11,50, у Црној Гори 43,3 и 23,7. Одговарајуће цифре за Србију су 10 и 8,6, за Хрватску 10,9 и 5,4, а за Словенију чак 1.196 и 8,6. Како је у питању био врло мали, скоро безначајан обим размене Словеније са Немачком, овакве процене не изненађују. Оне се чине реалистичним, јер ако би се извоз у БЈР морао смањити са 6.248 на 1.639 милиона долара, јасно је да има простора његовом повећању са 1 на 1.197 милиона.

Од свих БЈР Словенија је била најмање погођена ратом, те је имала одређене предуслове за брже трансформације и озбиљне привредне реформе.⁴ С друге стране, словеначка привреда је, као што то подаци о ефектима прекида економских веза показују, у највећој мери била погођена распадом земље. Наиме, пад укупне производње услед потпуног губитка тржишта износи према инпут-аутпут моделу 88%. Производња је опала после распада СФРЈ, али је привреда захваљујући брзим реформама извршила и снажну извозну експанзију са супституцијом тржишта. Стога је посебно интересантно питање стварне спољнотрговинске преоријентације словеначке привреде и компарације са резултатима примене модела гравитације. На основу расположивих података о оствареном извозу у периоду 1992-1995, може се закључити да су знатно порасле вредности извоза у Немачку и Италију, док су у БЈР опале у односу на раније вредности. Са извозом од 2.504 мил. долара Словенија је чак премашила моделом предвиђену потенцијалну вредност, док је у случају Италије (1.211 мил. \$) остварила око 50% потенцијалне трговине. Посматрајући заједно ове токове, стварни извоз у 1995. години једнак је потенцијалном.

За ову анализу је посебно важно питање размене са БЈР. Како је стварни извоз у 1995. години у целини износио 1.187 милиона долара, може се констатовати да је опао за преко пет пута. С друге стране, пошто је према моделу потенцијална вредност извоза у БЈР 1.639 милиона долара, јасно је да има места за његово повећање кроз обнављање и интензивирање сарадње. При том треба имати на уму да извршена анализа можда донекле потцењује обим потенцијалне размене унутар простора претходне Југославије, пошто је тешко у пуној мери обухватити ефекте које је припадност заједничкој држави значила, проузрокујући интензивне трговинске везе.

¹ Словенија се, као што то међународне компаративне анализе показују, налази у самом врху успешних земаља у транзицији. Видети: М. De Melo. С. Denizer. А. Gelb (1995).

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

Bazler - Madžar, Marta (1996) *Economic Reintegration of Former Yugoslav Lends (Towards Economic Integration of the Balkans)*, Beograd.

Collins, S., D. Rodrik (1991) *Eastern Europe and the Soviet Union in the World Economy*, Institute for International Economics, Washington, D. C.

Harylyshyn, O. D. Pritchett (1991) „European Trade Patterns after the Transition” Policy, Research and External Affairs, Working Papers, WPS, 748, World Bank, Washington, D. C.

Kaminsky, B., Z. K. Wang, Z. A. Winters (1996) *Foreign Trade in Transition: The International Environment and Domestic Policy*, World Bank, Washington, D. C.

Winters, L. A., Z. K. Wang (1994) *Eastern Europe’s International Trade*, Manchester University Press, Manchester, New York.

Marta Bazler - Madžar, Ph. D.

TRANSITION AND CHANGES OF THE EXPORT TRADE
STRUCTURE

Summary

Liberalization policy has a very significant position in transition process. Parallel with stabilisation policy, liberalisation policy both in internal and foreign economic aspect makes a precondition for considerable improvement of economic performance in countries in transition. It is generally known that trade policy reforms, regarding their long-range effects, have prominent position in transition process which fact is supported by empirical studies. High custom (and non-custom) protective measures and export limitations in conditions of monopolistic distortions on domestic (internal) market have resulted in prices higher than in the rest of world and caused export in competitiveness. With a view to improve international competitiveness and join in international economic trends it is necessary to improve competitiveness on markets in these countries. Consequently, liberalisation as a parameter of efficient resource allocation is an essential component of each reform process. Additionally, liberalisation by means of its effects on market relations also determines the outcome of short-term stabilisation policy. Within complex interdependence between macroeconomic and stabilisation policy, particular concern is given to ownership transformation i. e. privatisation. Empirical trends have shown that those countries which were quick to come to grips with deep institutional reforms and modifications of economic policy have achieved highest performances in terms of production growth, stabilisation of prices, export increase and its significant regional reorientation.

Empirical trends also suggest the conclusion that, contrary to expectations, in the period after disintegration of the European Support Council (SEV), some countries have achieved some significant export results in Western Europe. However, there had also been discrepancies among East European countries regarding export performances prior to the disintegration of the Council (SEV) and they the level of their affectedness by

disruption of their economic relations. Consequently, reorientation of trade to new markets is rather diversified. Comprehensive quantitative analysis led to a basic conclusion that the introduction rate of liberal policy into economic reforms, implying also governments' commitment to macroeconomic stability and openness to international trade, is an exclusive explanatory variable of the degree of trade reorientation. It has proved that the export success comes as a result of fundamental differences regarding economic policy ambience which comprises export trade regime, macroeconomic policy and price policy. Export results are highly correlated with macroeconomic stabilisation, formation of market institutions of a realistic exchange rate. It can be concluded that, regarding transition process, the most efficient export reorientation and most considerable progress have manifold links.

The issues of the orientation of foreign trade in countries in transition, together with the appearance of a number of new states in Central, Eastern and South-eastern Europe, members of the former socialist block (SEV) or constitutional members or socialist states (SFRY, SSSR) - have gained particular actuality. Namely, while these countries represented parts of a whole, it is only natural that their economic links were very steadfast. With the disintegration of former states, leaving behind the socialist system and taking up the challenge of transition with major role given to privatisation, it is obvious that significant moves of the international trade development could have been expected in this part of the world. Such changes are reflected on one side in significant decrease of business exchange between new states. On the other side, they registered growing foreign trade orientation to developed countries, before all to European Union countries. It is naturally, thus, that the question is posed as to what way should the trade in these countries develop and how to establish a viable scope of trade. Namely, it is the issue of the potential of these countries as regards their competitiveness with present producers and exporters. It is also the issue of their potential market which present exporters may come to pursue.

Establishing potential minimum scope and direction of international exchange between countries of former SFRY is brought into focus of this paper. The starting point here is the fact that the degree of trade in these countries used to be higher than what was considered economically rational in relation to what it could have been like if it had been guided by market conditions. Since the country which is the subject of this analysis formerly had a self-management socialist model of economy, unconvertible national currency and planned pattern of complementary economies in constitutional parts of the country (constituent republics) - this thesis seems realistic. After all, it has been confirmed in analysis of trade among the SEV countries, i. e. former SSSR, high in spite of their differences in terms of development level as compared with the former SFRY, used to have similar features of uneconomical actions undertaken by economic actors - something that originates from the socialist milieu. With a view of making assessment of economically favourable developments and scope of trade among former Yugoslav republics as well as trade transactions with major foreign partners in the European Union, a comprehensive quantitative analysis was made and its results shown in this paper.

